

kihu'l-ebhâs'i İstanbul ve Tahran'da bulunan yazma nüshalarına dayanarak neşretmiş, daha sonra İngilizce'ye çevirerek *Sa'd b. Mansûr Ibn Kammûna's Examination of the Inquiries into the Three Faiths* başlığıyla yayımlamıştır (Berkeley - Los Angeles 1967). **3. Şerhu'l-İşârât** (*Şerhu'l-Uşûl ve'l-cümel min mü-himmâti'l-ilm ve'l-âmel*). İbn Sînâ'nın *el-İşârât ve't-tenbîhât*'inin adlı eserinin şerhidir (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 2516). **4. Şerhu't-Telvîhât**. Sühreverdi el-Maktûl'un *et-Telvîhât*'inin şerhidir. 669 (1270) yılında tamamlanan eserin Süleymaniye Kütüphanesi'nde değişik yazmaları bulunmaktadır (Hekimoğlu Ali Paşa, nr. 854; Damad İbrâhîm Paşa, nr. 820; Lâleli, nr. 2525; Yenicami, nr. 766). Aynı kütüphanedeki diğer iki nüshasında *Şerhu't-Telvîhâtî's-Sühreverdi* (Şehid Ali Paşa, nr. 1740) ve *Şerhu't-Telvîhât fi'l-hikme* (Ayasofya, nr. 2423) adlarıyla da geçen eser, *et-Telvîhât*'a yapılan dört şerhin birincisi olması sebebiyle işrak felsefi açısından büyük önem arz etmektedir. **5. Cevâb 'an su'âli Fahriddin el-Kâşî** (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3641-3642). **6. Ta'lîka 'alâ Risâleti Necmid-dîn el-Kâtibî** (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 4862). **7. Risâle fi'l-Mübâhasât vâka'at beyne İbn Kemmûne ve'l-Kâtibî** (Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 617). **8. Risâle fi enne işbâte'l-İmkân lâ yelzemü minhü İmkânü's-şübût** (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 4862). **9. Ta'lîka 'ale's-su'âlâti'l-murâde 'ale'l-uşûleyn min Kitâbi'l-Me'âlim**. Fahriddin er-Râzî'nin *Me'âlimü usûli'd-dîn* adlı eseri hakkında bir çalışmadır (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1932). **10. Kitâb fi'l-hikme** (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1933; Ayasofya, nr. 2447). Müellifin *el-Cedîd fi'l-hikme* adlı eserinde ele aldığı mantık, tabiat ve metafizikle ilgili görüşlerinin özetidir. **11. et-Ta'rifât** (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3642). **12. Tezkire fi'l-Kimiyâ**. **13. Risâle fi ezeliyyeti'r-rûh**. Mantıkî açıdan ruhun ölümsüzlüğünün ispatlanmaya çalışıldığı bu eseri Leon Nemoj, *Ibn Kammûna's Treatise on The Immortality of The Soul* adıyla İngilizce'ye çevirmiş ve yayımlamıştır (bk. bibl.). **14. el-Kâfi'l-kebîr**. Tıpla ilgili bir çalışmadır. **15. Mülteka'tu Telhîsi'l-Muhasşal**. Nasîrüddîn-i Tûsî'nin *Telhîşü'l-Muhasşal* adlı çalışması üzerine notlardan ibarettir. **16. el-Farq beyne'r-Rabbâniyyîn ve'l-Kara'iyyîn**. Yahudi toplumunun iki büyük grubu arasındaki farklılıklara temas eden bir çalışmadır

(eser hakkında geniş bilgi için bk. Nemoj, *Tarbiz*, XXIV, 343-354).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Kemmûne, *el-Cedîd fi'l-hikme* (nşr. Hamîd Mer'îd el-Kübeysî), Bağdad 1403/1982; a.mlf., *Tenkihu'l-ebhâs li'l-mileli's-selâs* (nşr. M. Perlmann), Los Angeles 1967, tür.yer.; ayrıca bk. neşredenin girişi, s. IX-XII; a.mlf., *Ibn Kammûna's Treatise on The Immortality of The Soul* (trc. Leon Nemoj, *Ignaca Goldzher Memorial Volume* içinde, ed. S. Löwinger v.dğr.), Jerusalem 1958, II, 83-99; Fahriddin er-Râzî, *Me'âlimü usûli'd-dîn*, Beyrut 1992, s. 72-73; Muhammed b. Mahmûd eş-Şehrezûrî, *Şerhu Hikmetü'l-İşrak* (nşr. Hüseyin Ziyâî), Tahran 1372 hş./1993, neşredenin girişi, s. V-XVIII; İbnü'l-Fuâtî, *Telhîsu Mecma'i'l-âdâb* (nşr. Mustafa Cevâd), Dimaşk 1962, IV/1, s. 159-161; a.mlf., *el-Havâdisü'l-câmî'a*, Beyrut 1407/1987, s. 210; İbn Tağrîberdi, *el-Menhelü's-şâfi*, I, 421; Temîmî, *et-Tabakâtü's-seniyye*, I, 401; *Keşfü'z-zunûn*, I, 95, 482, 495, 685; *Hediyyetü'l-ârifîn*, I, 385; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 431, 437, 454, 507, 768-769; Zirikî, *el-A'lâm*, III, 139; Kehlâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, IV, 214; S. W. Baron, *A Social and Religious History of The Jews*, New York 1957, V, 90, 274; Sarton, *Introduction*, II, 875; Hilmi Ziya Ülken, *İslâm Felsefesi*, İstanbul 1983, s. 188-212; Friedrich Niewöhner, "Die Wahrheit ist eine Tochter der Zeit Ibn Kammûna's historisch-kritischer Religionsvergleich aus dem Jahre 1280", *Religionsgespräche im Mittelalter* (ed. Bernard Lewis - Friedrich Niewöhner), Wiesbaden 1992, s. 357-369; a.mlf., "el-Hâkiqa bintü zamânihâ: Mu'ârenetü'l-edyân 'inde İbn Kemmûne", *el-İctihâd*, VII/28, Beyrut 1416/1995, s. 163-178; Colette Sirat, *A History of Jewish Philosophy in the Middle Ages*, Cambridge 1993, s. 208-209; Hossein Ziai, "The Illuminationist Tradition", *History of Islamic Philosophy* (ed. Seyyed Hossein Nasr - Oliver Leaman), London 1996, s. 465, 496; Leon Nemoj, "Remarks on Ibn Kammûna's-Treatise on the Differences Between the Rabbanites and the Karaites" (Hebrew), *Tarbiz*, XXIV, 343-354; M. Perlmann, "Ibn Kammûna", *EP* (İng.), III, 815; a.mlf., "İbn Kammûna, Sa'd İbn Mansûr", *EJd.*, VIII, 1186-1187; a.mlf., "Muslim-Jewish Polemics", *ER*, XI, 400-401; Seyyid Ca'fer Seccâdi, "İbn Kemmûne", *DMBİ*, IV, 524-526.

AYDIN TOPALOĞLU

İBN KENNÂN

(ابن كنان)

Muhammed b. İsa b. Mahmûd b. Muhammed b. Kennân ed-Dimaşki es-Sâlihî el-Halvetî (ö. 1153/1740)

Halvetî şeyhi, tarihçi, edip ve şair.

1074 (1663) yılında Dimaşk'ın Sâlihiye semtinde doğdu; varlıklı bir tüccar ailesine mensuptur. Büyük dedesine nisbetle İbn Kennân (İbnü'l-Kennânî) diye şöhret bulmuştur. İlk eğitimine Halvetî şeyhi olan

babasından tasavvufa dair bilgiler öğrenerek başladı. Birçok âlimden Kur'an, tefsir, hadis, tarih, fıkıh, sarf, nahiv, aruz, ziraatçılık ve bahçecilik dersleri aldı; astronomi, tıp, tarih ve edebiyatla ilgili kitapları, bu arada çeşitli şairlerin divanlarını okudu. Hocaları arasında Abdullah el-Makdisî, Halîl el-Mevsîfî, Yahyâ Çelebi eş-Şâfiî, Muhammed es-Sâlihî el-Hilâlî, Ebü'l-Fidâ İsmâil b. Ali el-Hâik, İbnü'l-İmâd, Osman el-Kattân, Abdülganî en-Nablusî, Ebü'l-Mevâhib el-Hanbelî, Ahmed b. Abdülkerîm el-Gazzî, Abdurrahman es-Sülemî ve Burhâneddin İbrâhîm el-Fettâl'in adları sayılabilir. İbn Kennân Dimaşk'a bir âlim geldiği zaman onunla görüşmeye çalışırdı; Belhî el-Hâc Muhammed en-Nakşibendî ve Bursalı Hakkî Efendi bunlardan bazılarıdır. Hacca gidince Mekke ve Medine'de de birçok âlimle görüştü ve Medine'de İbrâhîm b. Hasan el-Kûrânî'den hadis aldı. Hadis, tefsir, tarih, fıkıh, lugat, tıp, astronomi gibi ilimlerin yanında tasavvufa da yönelen İbn Kennân, XVII ve XVIII. yüzyıllarda yaygın olan Halvetiyey tarikatına mensuptu. Babasının ölümünün (ö. 1093/1682) ardından yerine geçerek ömrünün sonuna kadar Dimaşk'taki Muallak Camii'nde (Câmiu Bürdebek) bu tarikatın şeyhliğini yaptı; kendisinden sonra da postuna oğlu Muhammed Saîd oturdu (Murâdî, IV, 85-86).

İbn Kennân ilk dersini, 13 Rebü'lâhîr 1121'de (22 Haziran 1709) Sâlihiye'deki el-Mürşidiyyetü'l-Hanefiyye Medresesi'nde birçok âlimin huzurunda verdi. Bu medresede Hanefî fıkıhı, tıp ve mantık okuttu, daha sonra evinde vermeye başladığı hadis derslerine Muhammed b. Şems, Abdülganî en-Nablusî ve Ma'tûk Çelebi el-Ekremî gibi dönemin âlimleri de katılarak kendisiyle ilmî tartışmalarda bulundu. Çok sayıda öğrenci yetiştirdi; Abdurrahman el-Ulemî, fakih ve dil âlimi Muhammed el-Küncî, Ahmed el-Ba'îf, Abdurrahman el-Ba'îf, Ali es-Sülemî, Yûsuf es-Sekbânî, Muhammed b. Muhsin es-Sâlihî ve Zeynüddin el-Habbâl bunların önde gelenleridir. Kaynaklar onun ailesinin Hanbelî olduğunu belirtirse de kendisinin Hanbelî veya Hanefî olduğu hususu tartışmalıdır. İbn Kennân Dimaşk'ta vefat etti ve Kâsiyûn dağı eteklerine defnedildi. Çevresiyle iyi ilişkiler kuran İbn Kennân saygı duyulan bir ilim adamıydı. İnsanlarla yakından ilgilenir, sıkıntılarını gidermeye çalışır, ihtilâfları çözmeye, zulüm ve haksızlıkları ortadan kaldırmaya orta yolu seçerdi. Dönemindeki âlimler kendisinden övgüyle söz ederler.

Eserleri. 1. *el-Mevâkibü'l-İslâmiyye fi'l-memâlik ve'l-me'hâsini's-Şâmiyye*. Elliye aşkın kaynaktan faydalanılarak kaleme alınan ve Suriye'nin tarihine, tarihî eserlerine ve tabii güzelliklerine dair olan kitabın özellikle müellifin kendi dönemini anlattığı bölümü önemlidir. Bir mukadime ve yedi fasıldan oluşan eser Hikmet İsmâil tarafından iki cilt halinde yayımlanmıştır (Dimaşk 1992-1993). 2. *Hadâ'îku'l-yâsemîn fi zikri kavânini'l-hulefâ' ve's-selâtin*. İbn Kennân'ın, döneminde kullanılan daha önceki halife ve sultanların idareleriyle ilgili terimlerle hükümdarların ve bir kısım idarecilerin giydikleri elbiselere, kullandıkları eşyaya verilen isimlerin anlamlarını açıklayan bir nevi sözlük olup Abbas Sabbâğ tarafından neşredilmiştir (Beirut 1412/1991). Bazı kaynaklarda, *Zeynü (zehrü)'l-besâtîn fi zikri kavânini'l-hulefâ' ve's-selâtin* adıyla geçen eserin de bu kitap olduğu ve isim değişikliğinin bizzat müellif tarafından yapıldığı ifade edilmektedir (*Hadâ'îku'l-yâsemîn*, neşredenin girişi, s. 20). 3. *el-Mürûcü's-sündüsiyyetü'l-fesîha fi telhîsi Târîhi's-Sâlihiyye*. İbnü'l-Mibred'in eserinin telhisi olup müellifin eksik gördüğü bazı hususlar için yaptığı ilâveleri de ihtiva eder. Eser Muhammed Ahmed Dehmân tarafından yayımlanmıştır (Dimaşk 1366/1947). 4. *el-Havâdisü'l-yevmiyye min târihi ihdâ'çaser ve elf ve mi'e*. 1111 Muharreminden (Temmuz 1699) 1153 Rebîülâhîrine (Temmuz 1740) kadar Suriye'de cereyan eden olaylarla sultan, paşa ve kadıların isimleri, ölüm tarihleri hakkında bilgi veren bu iki ciltlik çalışmanın yazma nüshası Berlin Staatsbibliothek'te kayıtlıdır (nr. 9479, 9480). 5. *er-Risâletü'l-müfede fi erba'îne hadîşen müsenede*. İbn Kennân'ın, 1092 (1681) yılında hocası Ebü'l-Vakt el-Kürânî'den kıraat yoluyla aldığı kırk hadisi bir araya getirdiği risâlesidir. Yazma nüshaları Berlin'de Staatsbibliothek'te (nr. 1531) ve Dublin'deki Chester Beatty Library'de (nr. 3548) bulunmaktadır. 6. *Mekârimü'l-hallâk li-ehli mekârimi'l-ahlâk*. Cemâled-din el-Makdisî'nin tasavvufî risâlesinin şerhidir. 1152 Şâbanında (Kasım 1739) telif edilen eserin yazma nüshası Berlin Staatsbibliothek'tedir (nr. 3315; Brockelmann, GAL, II, 386'da nr. 3515; krş. Ahlwardt, III, 204). 7. *el-İktifâ' fi (zikri) muştalâhi'l-mülûk ve'l-hulefâ'*. Müellifin *Hadâ'îku'l-yâsemîn* adlı eserinin muhtasarı olup Berlin Staatsbibliothek'te nüshası bulunmaktadır (nr. 5632). 8. *Târîhu me'âhidi'l-İlm fi Dimaşk (Beyân*

ve Târîhu'l-me'âhidi'l-ilmîyyeti'd-Dimaşkıyye). Sâlihiye ve Cebelikâsiyûn'daki medreselerin tarihi hakkındadır. Berlin Staatsbibliothek'te kayıtlı bulunan (nr. 6089) müellifi meçhul eser de muhtemelen bu kitaptır (*el-Mevâkibü'l-İslâmiyye*, neşredenin girişi, s. 150). 9. *Zehrü'l-bân fi nu'ûti'l-hayevân (Muhtaşaru Hayâti'l-hayevân)*. Demîrî'nin eserinin muhtasarı olup yazma nüshası Berlin Staatsbibliothek'te kayıtlıdır (nr. 6174). 10. *el-İlmâm fî mâ yete'allaku fi'l-hayevân mine'l-ahkâm*. 1149'da (1736) tamamlanan eserin bir nüshası Berlin Staatsbibliothek'tedir (nr. 6177). 11. *Risâletü'l-İşbâh biref'i'l-ıştibâh*. Nahiv ilmi hakkında olan eserin 1151'de (1738) istinsah edilen üç varaklık bir nüshası Berlin Staatsbibliothek'te kayıtlıdır (nr. 6853). 12. *Risâletü'l-müştemile 'alâ envâ'i'l-bedî' fi'l-besmele*. Berlin Staatsbibliothek ile (nr. 7283) el-Hizânetü't-Teymûriyye'de (Tefsir, nr. 355) iki yazması bulunmaktadır. 13. *ed-Dürü'l-münadîd fi zikri aşhâbi'l-İmâm Ahmed*. Bir nüshası Halep'teki Ahmediyye Kütüphanesi'ndedir (nr. 246; mikrofilm, Ma'hedü'l-mahtûtât, Târih, nr. 652). 14. *ez-Zühûrü'l-behiyye fi şerhi risâleti'l-uşûli'l-fıkhiyye*. İbnü'l-Mibred'in *Maqbûlü'l-menkûl min ilmeyi'l-cedel ve'l-uşûl* adlı eserinin muhtasarıdır. *ez-Zühûrü'l-behiyye fi'l-hadîkati'l-verdiyye* adıyla da zikredilen eserde (Arberry, III, 22) fıkıh usulüne dair kaideler bir araya getirilmiştir. Berlin Staatsbibliothek'te (nr. 4420) ve Chester Beatty Library'de (nr. 3548) nüshaları mevcuttur. 15. *el-Me'âni'l-marziyye 'ale's-şem'ati'l-muğiyye*. Nahiv ilmiyle ilgili olan bu çalışmanın bir nüshası Berlin Staatsbibliothek'te kayıtlıdır (nr. 6770, 6771). 16. *el-Me'hâsinü'l-marziyye fi şerhi manzûmeti'l-bedî'yye*. 1136'da (1724) istinsah edilen müellif nüshası Berlin Staatsbibliothek'tedir (nr. 7366). 17. *Zeynü'r-rebî' fi 'ilmi'l-me'âni ve'l-be-yân ve'l-bedî'* (Berlin Staatsbibliothek, nr. 2761). 18. *el-Envârü'l-mübtehiçe (münbelice) 'alâ manzûmeti'l-Münferice (Şerhu Kaşideti'l-Münferice)*. Gazzâlî'nin *el-Münferice* adlı eserinin manzum şerhi olup yazma nüshası Berlin Staatsbibliothek'te (nr. 7648) bulunmaktadır (diğer nüshaları için bk. Ahlwardt, VI, 606-607). 19. *el-Beyân ve's-şarâha bi-telhîsi (fi muhtaşari) Kitâbi'l-Melâha fi 'ilmi'l-felâha*. Radiyyüddin Ebü'l-Fazl Muhammed b. Muhammed el-Gazzî'nin eserinin muhtasarı olup 1141'de (1728) istinsah edilen bir nüshası Berlin Staatsbiblio-

tek'te kayıtlıdır (nr. 6211). 20. *Kaşâ'idü Ğarâmiyye*. İbn Kennân'ın aşka dair şiirlerinden ibarettir (Berlin Staatsbibliothek, nr. 8033/1, 2).

Müellifin kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *Şerhu Kaşideti Bânet Sü'âd, et-Tenbîh 'alâ galâti'l-câhil ve'n-nebîh, Risâle 'ani'l-hişân ve ha-şâ'ışih, Lisânü'n-nizâm fi şerhi manzûmeti İbni's-Şihne el-İmâm, el-Me'hâsinü'l-mertebe fi'l-edviyeti'l-mecrebe, Nüzhetü'n-nüfûs ve defterü'l-İlm ve ravzatü'l-'arûs (el-Mevâkibü'l-İslâmiyye, neşredenin girişi, I, 147-152; Hadâ'îku'l-yâsemîn, neşredenin girişi, s. 18-20)*. Bazı kaynaklarda ona *Kevkebü'l-mülk ve devletü't-Türk* adlı bir eser daha nisbet ediliyorsa da (meselâ bk. *Hediyetü'l-'ârifin*, II, 325) bunun İbn Kennân'a ait olmadığı ileri sürülmektedir (*Hadâ'îku'l-yâsemîn*, neşredenin girişi, s. 20).

BİBLİYOGRAFYA:

İbn Kennân, *el-Mevâkibü'l-İslâmiyye fi'l-memâlik ve'l-me'hâsini's-Şâmiyye* (nşr. Hikmet İsmâil), Dimaşk 1992, neşredenin girişi, I, 118-152; a.mlf., *Hadâ'îku'l-yâsemîn fi zikri kavânini'l-hulefâ' ve's-selâtin* (nşr. Abbas Sabbâğ), Beirut 1412/1991, neşredenin girişi, s. 15-20; İbn Tolun, *'lâmü'l-verâ'* (nşr. M. Ahmed Dehmân), Dimaşk 1383/1964, s. 265-301; ayrıca bk. neşredenin girişi, s. n; Murâdî, *Silkü'd-dürer*, IV, 85-86; Babinger, *GOW*, s. 283-284; Ahlwardt, *Verzeichnis*, II, 238-239; III, 204; IV, 36; V, 125-127, 400-401, 465-467, 488-489; VI, 163-165, 199, 403, 416-417, 453, 605-607; VII, 157; IX, 86, 88, 285-286; Brockelmann, *GAL*, II, 130, 172, 386; *Suppl.*, II, 410-411; *Hediyetü'l-'ârifin*, II, 325; *İzâhu'l-meknûn*, I, 217; II, 507, 549; *Fihrisü'l-Hizâneti'l-Teymûriyye*, Kahire 1367/1948, I, 97-121; III, 259; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 216; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mu'elîfîn*, XI, 108; Fuâd Seyyid, *Fihrisü'l-mahtûtâti'l-muşavvere: et-Târîh*, Kahire 1957, II, 57; A. J. Arberry, *The Chester Beatty Library, A Handlist of the Arabic Manuscripts*, Dublin 1958, III, 22-23; I. Krachkovsky, *Târîhu'l-edebi'l-coğrafiyyi'l-Arabî* (trc. Selâhaddin Osman Hâşim), Kahire 1965, II, 756-757; Abdul-Karim Rafeq, *The Province of Damascus: 1723-1783*, Beirut 1966, s. 320-321; Selâhaddin el-Müneccid, *Mu'cemü'l-mu'errihîne'd-Dimaşkıyyîn*, Beirut 1398/1978, s. 343-345, 454; Muhammed Edib Âlû Takıyyüddin el-Hüsnî, *Müntehabâtü't-tevârih li-Dimaşk*, Beirut 1399/1979, II, 639; C. Zeydân, *Âdâb*, II, 318; Cezzâr, *Medâhilü'l-mü'ellifîn*, III, 1388; J. Voll, "The Madhhab of İbn Kennân, The Damascene Historian", *Al-Abhath*, XXIV/1-4, Beirut 1971, s. 83-85; Seyyid Ali Âl-i Dâvûd, "İbn Kennân", *DMBİ*, IV, 527-528.

OSMAN ÇETİN

İBN KERRÂM

(bk. MUHAMMED b. KERRÂM).